

Regjeringskrise på regjeringskrise, mindretallsregjering etter mindretallsregjering

En analyse av makt i et utvalg norske regjeringer fra 1945 og fram til i dag.

Bacheloroppgave i Statsvitenskap
Universitetet i Stavanger

May-Lill Arnesen Auglend

Studentnummer: 250895

Veileder: Ellen Jenny Ravndal

Antall ord: 8790

Lvert inn den: 12.05.2022

Sammendrag

Denne oppgaven har tatt for seg regjeringene fra 1945 til i dag som har hatt sin avgang grunnet regjeringskrise. Disse regjeringskrisene har oppstått på ulike grunnlag. Oppgaven har sett på hvilken makt disse regjeringene har hatt. For å studere graden av makt, har jeg sett på den kjente maktforståelsen, som forstår makt som et begrep bestående av tre dimensjoner, *maktens tre ansikt*. Et av funnene er at disse regjeringene ofte har en direkte og synlig makt idet de går inn i regjeringen, men at denne blir mindre fremtredende etter hvert, og at det er opposisjonen som ofte får regjeringen til å handle på en måte som de ellers ikke ville. På den måten utøver opposisjonen direkte makt over regjeringen. Det er også fremtredende at mindretallsregjeringer er mer sårbare når det kommer til maktutøvelse. De er avhengige av opposisjonen, og makten bytter ofte hender, slik at de kan få gjennomslag for sine saker. Regjeringen kan utøve indirekte makt hvor de skjuler saker fra å komme på dagsordenen, eller dysser ned saker. Det viser seg at dette ikke har vært vellykket, og at det heller er opposisjonen som har brukt det som et pressmiddel mot dem, som har resultert i regjeringens avgang. Skjult maktutøvelse er vanskeligere å observere, men har vært fremtredende hos noen av disse regjeringene. Det kan pekes på at det foregår i en mye større skala enn hva vi egentlig er klar over, både da, men også nå.

Stikkord: *parlamentarisme, maktens tre ansikt, regjeringskrise og stortingsflertall.*

Forord

Denne oppgaven er skrevet som siste del av bachelorprogrammet i statsvitenskap ved Universitetet i Stavanger. I arbeidet med denne oppgaven har jeg fått god hjelp av en rekke personer. Nå som bacheloroppgaven endelig leveres, gjenstår det å åpenhjertelig takke disse. Først og fremst ønsker jeg å takke min veileder, professor Ellen Jenny Ravndal, for nyttig hjelp i prosessen, i form av både konstruktive og oppmuntrende tilbakemeldinger, og ikke minst en enestående responstid. Jeg vil også takke gode venner for verdifulle avbrekk i skrivingen, motiverende pauser i kantina og nyttige refleksjoner rundt oppgaven. Til slutt vil jeg også rette en stor takk til far for korrekturlesning og kritiske, men gode tilbakemeldinger. Det har vært av enorm betydning. Håper oppgaven vekker en interesse for norske regjeringer og særs regjeringskriser. God lesning!

May-Lill «Maja» Arnesen Auglend

Stavanger, 12. Mai 2022

Innholdsfortegnelse

Sammendrag.....	2
Forord.....	2
1. Innledning.....	4
1.1 Bakgrunn for valg av oppgave.....	4
1.2 Avgrensning	4
2. Teori.....	5
2.1 Parlamentarismen	5
2.2 Mistillitsforslag.....	6
2.3 Kabinettspørsmål.....	6
2.4 Regjeringskrise	6
2.5 Makt.....	6
2.5.1 Maktens første ansikt – Robert Dahl	7
2.5.2 Maktens andre ansikt – Peter Bachrach & Morton S. Baratz	8
2.5.3 Maktens tredje ansikt – Steven Lukes	9
2.5.4 Maktens tre ansikt oppsummert.....	10
3. Metode og litteratur	11
4. Empiri	11
4.1 Tabell over regjeringer fra 1945 og frem til i dag.	11
4.2 Einar Gerhardsens tredje regjering (1955-1963).....	13
4.3 John Lyng regjeringen (1963)	14
4.4 Per Borten regjeringen (1965-1971).....	14
4.5 Trygve Brattelis første regjering (1971-72).....	15
4.6 Kåre Willoch regjeringen (1981-1986)	15
4.7 Jan P. Syse regjeringen (1989-90).....	16
4.8 Kjell Magne Bondeviks første regjering (1997-2000)	16
5. Diskusjon og analyse	17
5.1 Einar Gerhardsens regjering	17
5.2 John Lyng regjeringen	18
5.3 Per Borten regjeringen.....	19
5.4 Trygve Bratteli regjeringen	20
5.5 Kåre Willoch regjeringen	21
5.6 Jan P. Syse regjeringen.....	22
5.7 Kjell Magne Bondevik regjeringen	23
6. Avslutning.....	24
Litteraturliste	26

1. Innledning

I Norge har det tradisjonelt sett blitt dannet flest mindretallsregjeringer til fordel for flertallsregjeringer, om vi ser på data fra 1945 og frem til i dag. Det vil si at regjeringen setter seg i en posisjon hvor de i utgangspunktet ikke vil få gjennomslag for sakene sine, uten å forhandle med opposisjonen, og sikre seg støtte derfra. Dette fører til at makten ikke alltid vil være sentrert rundt den sittende regjeringen, fordi man gir sin støtte for å få støtte tilbake. Det er et uttrykk for at makten bytter hender. Å undersøke hvilken makt regjeringer har er spennende, men noen ganger vanskelig. Enda vanskeligere er det med de regjeringene som har opplevd en regjeringskrise. For hva skjer egentlig med makten i disse regjeringene? I denne oppgaven skal jeg se på, og svare på følgende problemstilling: *Hvilken makt har regjeringer med regjeringskrise fra 1945 og fram til i dag hatt?* Oppgaven er strukturert på en måte som først forklarer begreper og teorier rundt emnet, deretter ser på de syv regjeringene som har opplevd regjeringskrise, og bakteppet for nettopp dette. I siste del setter jeg sammen teorien og empirien, og analyserer hvordan de ulike dimensjonene av makt kan peke på når regjeringen har hatt makt, eller ikke.

1.1 Bakgrunn for valg av oppgave

Regjeringskrise er et tema jeg kan lite om, og som ikke har skjedd i norsk politikk siden år 2000. Jeg ønsket å finne bakgrunnen for disse regjeringskrisene. Jo mer jeg leste om regjeringskrisene, jo mer ble jeg nysgjerrig på hvordan disse regjeringene kunne utøve makt gitt deres spesielle situasjon. I denne sammenheng stilte jeg meg flere spørsmål som *hvordan makten kunne bli svekket?* Men og *hvordan regjeringene kunne beholdt makten i en slik situasjon?*

1.2 Avgrensning

Denne oppgaven kunne tatt utgangspunktet i makten til alle regjeringer fra 1945 og frem til i dag, men grunnet oppgavens ordbegrensning har jeg valgt å bare se på de regjeringer som har opplevd en regjeringskrise. Det kunne vært interessant å i større grad se på Stortingets makt i disse tilfellene, men dette har jeg valgt bort, og heller primært fokusert på regjeringens makt. På bakgrunn av valgte teorier, spesielt maktbegrepet, er det flere forståelser som kunne vært aktuelle å trekke inn i oppgaven. Men ettersom maktens tre ansikt er et kjent begrep, og utviklet av kjente teoretikere innenfor feltet, valgte jeg å bruke disse teoriene fremfor andre.

2. Teori

2.1 Parlamentarismen

I Norge har vi negativ parlamentarisme. Før jeg går inn på dette, er det vesentlig å forklare begrepet parlamentarisme. «Parlamentarismen er den ordning der den utøvende makt springer ut av den lovgivende, folkevalgte statsmakt» (Kierulf, 2018, s. 1.) Det betyr at regjeringen bare kan sitte så lenge den har støtte i parlamentet. Det er om lag en tredjedel av verdens befolkning som lever i regimer som kan betegnes som parlamentariske. (Strøm, 2000) Til tross for dette, er ikke definisjonen av parlamentarisme entydig, som har resultert i at ulike forskere har engasjert seg og fokusert på forskjellige aspekter ved begrepet.

Ifølge Verney (1959) er parlamentarismen en styreform hvor parlamentet dominerer over den utøvende makten. Denne teorien var mer aktuell før, men er i dagens samfunn ikke lenger treffende. Et motsvar til denne tolkningen mener at både regjering og parlament er gjensidig avhengig av hverandre, forankret i det faktum at regjeringen kan oppløse parlamentet, men også at parlamentet har mulighet til å felle regjeringen (Bageshot, 1867; Stepan & Skach, 1993). Likevel er den mest brukte definisjonen på parlamentarismen enkelt forklart fra Ljiphart (1992) som sier at parlamentarismen er en styreform der regjeringen utgår fra og er ansvarlig overfor parlamentet. Strøm (2000) støtter definisjonen, men legger også til at regjeringens ansvar er essensielt og tilstrekkelig: det spiller for så vidt mindre rolle hvilken rolle parlamentet spiller i utpekingen av regjeringen.

Ser vi på Norge, vil vi umiddelbart se at Bageshot, Stepan & Skach sin formulering ikke kan stemme her. Dette skyldes at Norge ikke opererer med oppløsningsrett, og har derfor ikke mulighet til å stille nyvalg. «Dermed finnes det ingen klar symmetri mellom regjeringens avhengighet av stortingsflertallet og Stortingets avhengighet av regjeringens gunst.» (Strøm, 2000, s. 622) Utgangspunktet for denne oppgaven er tatt ved å bruke Ljipart og Strøm sin definisjon som sier at regjeringen har et ansvarsforhold overfor det parlamentariske flertallet.

Negativ parlamentarisme gjenkjennes ved at regjeringen ikke behøver et flertall fra Stortinget for å kunne danne regjering. Motsatt vil en positiv parlamentarisme innebære en forutsetning om at regjeringen har Stortingets flertall for å kunne danne en regjering. «Det betyr imidlertid ikke at regjeringen må utgå fra et flertall i parlamentet, ingen land har som formelt vilkår at bare flertallsregjeringer kan dannes.» (Rasch, 2003, s. 7)

2.2 Mistillitsforslag

I en parlamentarisk styreform, kan ikke en regjering sitte med mindre den har tillit hos Stortinget. Bli denne tilliten svekket eller brutt, kan det føre til at regjeringen må gå av før deres regjeringsperiode er ferdig. Å fremme mistillitsforslag mot en regjering, vil si at Stortinget ikke har tillit til regjeringen lenger. Dersom det er flertall for mistillitsforslaget, plikter regjeringen å levere inn sin avskjed. I norsk politikk har det vist seg mer fremtredende i mindretallsregjeringer enn i flertallsregjeringer. «Mindretallsregjeringer har en langt svakere maktposisjon enn flertallsregjeringer, og utløser lettere mistillitsforslag.» (Kierulf, 2018, s. 6) At en regjering har gått av som følge av mistillitsforslag har bare skjedd to ganger, henholdsvis i 1928 og 1963 (Stortinget, 2022). Størsteparten av regjeringer har opplevd å få et mistillitsforslag, men unngått å gå av fordi det ikke resulterte i flertall.

2.3 Kabinettspørsmål

Enhver regjering kan stille kabinettspørsmål til Stortinget. I et kabinettspørsmål vil regjeringen være villige til å gå av, om de ikke får støtte fra Stortinget. Det kan sees på som et pressmiddel overfor Stortinget. Dette gjelder typisk i viktige saker for regjeringspartiene. Dersom de ikke får Stortingets tillit i den gjeldende saken, vil det i noen tilfeller være for langt unna deres politikk, og de vil ha større gjennomslagskraft som opposisjonsparti (Stortinget, 2022).

Det er svært sjelden at et kabinettspørsmål ender med at regjeringen går av. De fleste ganger gir Stortinget sin støtte for det gjeldende forslaget, grunnet usikkerhet i hvilke parti som eventuelt skal ta over. Kierulf (2018) peker på at regjeringer tradisjonelt har gått av når de ikke har Stortingets flertall, selv om de ikke har en rettslig plikt til å gjøre dette. For selv om Stortingets flertall kan være uenig i en sak, behøver det ikke bety at de er uenige i at regjeringspartiene bør fortsette i regjeringen.

2.4 Regjeringskrise

En regjeringskrise oppstår når den sittende regjeringen søker avskjed, uten at det er utnevnt en regjering til å ta over. Dette skjer i de tilfeller regjeringen har tapt et kabinettspørsmål, det har blitt vedtatt et mistillitsforslag eller manglende støtte hos stortingsflertallet (Stortinget, u.å.). Selve bakgrunnen for en regjeringskrise er at regjeringen ikke lenger kan lene seg på stortingsflertallet, og etter den parlamentariske praksisen i Norge, går derfor regjeringen av.

2.5 Makt

Makt er et stort og vanskelig begrep å skulle forklare, men forenklet kan man si at makt forutsetter at noen forholder seg til andre og kan påvirke deres handlemåte (Engelstad, 1999).

Det legges vekt på at makt hører til i politikken, mens penger er for økonomien (Habermas, 1973; Hague, Harrop & Breslin, 1993). Makt kan foregå på forskjellige måter i forskjellige arenaer, og definisjoner av begrepet kan derfor være situasjonsbetinget. «Som et minimum oppfatter vi «makt» som evnen til å få noe til å skje i samfunnet, altså frembringe sosial endring i liten eller stor målestokk» (Engelstad, 2005, s. 13). Michel Foucault (1980) hevdet at makt alltid var overalt i samfunnet, til enhver tid.

Niccolo Machiavelli skrev om sin hovedtanke angående makt i *Discorsi* (1531) som går ut på at byens makt er en konsekvens av borgernes evne og vilje til å begrense, balansere og koordinere sine egne maktimpulser. Mens Montesquieu (1748) mente makten måtte deles mellom den lovgivende, utøvende og dømmende makt. Max Weber (1922) mente at dersom en vil utøve makt på lang sikt, kan man ikke nøye seg med å tvinge andre. Han mente at det i ethvert samfunn skilles mellom de som får gjennom sin vilje, og dermed har makt, og motsatt de som følger andres vilje, og derfor ikke har noen makt (Engelstad, 1999). Makt kan også sees på som en aktørs evne til å realisere sine interesser (Hernes, 1975; Poulantzas, 1978). Steven Lukes (1974) peker på at innenfor makt finnes en skyldig «maktbruker» og et uskyldig «offer». Men det er stadig kamp om makten, og det å skulle utøve makt betyr så godt som alltid at en befinner seg i et handlingsfelt der andre også utøver makt, slik at muligheten for å oppnå egne ønsker alltid er begrenset (Engelstad, 1999).

Fordi makt er et såpass stort og vidt begrep, kan man ikke lene seg på bare en forståelse av makt, men at ulike situasjoner krever ulike forståelser av begrepet. Jeg har valgt å se nærmere på det som kalles maktens *tre ansikt*, som er tre ulike dimensjoner og forståelser av begrepet makt. Det var Steven Lukes som først anvendte begrepet. Det første ansiktet er presentert av Robert Dahl (1957;1958;1961) Innenfor dette ansiktet har jeg valgt å ta med Gudmund Hernes (1975) sin byttemaktmodell, som bruker Dahls forståelse til å se på hvordan man kan bytte til seg makt. Det andre ansiktet er presentert av Peter Bachrach og Morton Baratz, (1962;1974) Det siste ansiktet presenteres gjennom Steven Lukes (1974;2005;2008).

2.5.1 Maktens første ansikt – Robert Dahl

Robert Dahl har definert makt som følgende “A has power over B to the extent that he can get B to do something that B would not otherwise do” (Dahl, 1957, s. 202–203). Sentralt for denne definisjonen er at det foreligger en hensikt. Det vil si at hensikten til A gir uttrykk for en interesse. A utøver makt over B når den ønsker at B skal handle på en bestemt måte, og dette faktisk skjer, enten helt eller delvis (Engelstad, 2005). Definisjonen tar utgangspunkt i at

B *ikke* ville handlet på denne måten dersom innflytelsen til A ikke var til stede. Vi kan dermed si at A er skyldig i B sin atferd på det bestemte området (Thomsen, 2013).

Gudmund Hernes (1975) påpeker at de to aktørene i Dahls maktdefinisjon står i et samhandlingsforhold til hverandre, som han kaller maktens forbindelsesaspekt: A har makt over B når A har kontroll over de ressurser B er interessert i. «En får makt ved å ha makt over en annen makt, for å si det paradoksalt» (Hernes, 1975, s. 69). Det vil være mulighet for å kunne bytte til seg makt, ved å gi fra seg kontroll over interesser som ikke er like viktige som andre interesser. En kan derfor si at A har makt over B dersom B har ønske om kontroll over ønskede interesser som A har kontroll over (Iversen, 1996).

Dahl (1961) utviklet beslutningsmetoden, som forteller oss noe om hvordan makten er fordelt mellom de ulike aktørene i samfunnet. Det fokuserer i hovedsak på selve beslutningsprosessen og det påfølgende resultat. Vi snakker om en direkte makt, som utøves både åpent og synlig (Dahl, 1961). Kort forklart vil aktørene med flest gjennomslag for sine ønsker, ha størst makt. Motsatt vil det være for de som ikke får gjennomslag for sine ønsker. Med bakgrunn i dette, kritiserer han elite modellen (Dahl, 1958). Dette skyldes Dahls pluralistiske maktsyn, hvor makten er spredd i forskjellige organer, og ikke bare sentrert rundt et fåtall personer, en *elite*. Det betyr at også svake grupper har mulighet til å påvirke beslutninger de har interesse i (Thomsen, 2002, basert på Dahl, 1961).

2.5.2 Maktens andre ansikt – Peter Bachrach & Morton S. Baratz

Kritikken mot Dahls definisjon og forståelse av makt, er at den i all hovedsak er forstått gjennom beslutninger i beslutningsprosessen, hvor den som får flest gjennomslag for sine saker, innehar mest makt. Bachrach & Baratz (1962) peker på at ikke nødvendigvis er den som får flest gjennomslag i selve beslutningsprosessen som har mest makt. De ser på ikke-ønskelige beslutninger og hvordan disse kan holdes unna dagsordenen. «Community analysts must look behind overt decisions and ask how certain issues are never brought up» (Simpson, 1967). De introduserer såkalte ikke-beslutninger. Deres tilnærminger er elitistisk i forhold til Dahls pluralistiske maktsyn. Det vil si at makten er sentrert rundt en elite i samfunnet.

En ikke-beslutning er en avgjørelse som er myntet på å holde bestemte saker borte fra dagsordenen (Bachrach & Baratz, 1974). Det kan sees på som en undertrykkelse av latente eller åpenbare utfordringer til verdiene eller interessene til beslutningstakerne. Den undertrykkelsen fører til at beslutningstakingen begrenses (Lukes, 2005). Dette kan være saker som burde behandles, men som det er lettere å ikke gjøre noe med, enten fordi det er

behageligere å lene seg på status quo, eller fordi saken kan være upopulær (Thomsen, 2013). Ikke-beslutningstaking kan derfor være i strid med sunn fornuft. Den store forskjellen mellom ikke-beslutningstaking og Dahls beslutningsmetode, er at konfrontasjon og konflikter kan unngås.

Bachrach & Baratz (1962) peker på at makten ikke nødvendigvis bare gjør seg til kjenne ved såkalt direkte makt, slik Dahl hevder. De mener at ikke-beslutninger kan være et resultat av indirekte makt. Det vil si at det ikke foreligger en synlig påvirkning i beslutningsprosessen. B handler på en bestemt måte i forventning om, at A finner denne adferden ønskelig. B tar høyde for A sin reaksjon på forhånd (Iversen, 1996). Det vil si at en aktør kan unngå å fremme et forslag, som kan sees på som kontroversielt av sentrale innflytelsesrike maktaktører, fordi den er klar over at dette ikke vil være ønskelig for andre maktaktører (Thomsen, 2013).

2.5.3 Maktens tredje ansikt – Steven Lukes

Steven Lukes (1974;2005) formet maktens tre dimensjoner, som består av beslutninger, ikke-beslutninger og ideologiske forutsetninger. Det er disse tre som utgjør det sterke maktbegrepet, nemlig hensikt, relasjon og årsakssammenheng (Engelstad, 1999;2005). Denne definisjonen har imidlertid påvirket debattene om makt mot en normativt negativ vurdering av makt, som noe ondartet, dominerende og tvangsmessig (Lukes, 2005, s. 83-85; Lukes, 2008; Morriss, 2002).

Lukes stilte seg spørsmålet om den sterkeste maktformen ikke er å få en annen til å ønske seg det du vil at de skal ønske seg, ved å kontrollere deres tanker og ønsker (Rasmussen, 2010). “A exercises power over B when A affects B in a manner contrary to B’s interests” (Lukes, 1974, s. 27). Med begrepet makt menes en påvirkningsrelasjon mellom to aktører, følgelig at én aktør forårsaker endringer i en annen aktørers adferd (Lukes 1974, s. 31). Hovedkriteriene for bruken av dette begrepet er (1) det er en interessekonflikt mellom de to aktørene og at (2) påvirkningsformen er basert på tvang, kontroll og sanksjoner.

A utøver makt over B når A får B til å mene noe som B ellers ikke ville ment under spesifiserte omstendigheter, B handler i strid med sine egne sanne interesser. Lukes (2005) forklarer sanne interesser som det riktige å gjøre i en situasjon, gitt at en har riktig informasjon i forhold til konsekvenser, fordeler og kostnader ved beslutningen. En annen viktig forutsetning for å handle ut fra sanne interesser, er at beslutningen skal være tatt fritt. Idet beslutningen blir påvirket av noen på en måte som gagnar dem, snakker vi om makt som

manipulasjon. En slik makt kan bli utøvd ved å tilbakeholde viktige opplysninger i en sak, gi galt inntrykk av sine egne hensikter eller med vilje villedde den andre personen til å få en annen forståelse, og på bakgrunn av dette ta valg (Engelstad, 1999).

Lukes kritikk mot Dahls en-dimensjonale maktforståelse går ut på at han mener at fokuset i for stor grad ligger på atferden som ligger til grunn i beslutninger. «they are opposed to any suggestion that interests might be unarticulated or unobservable. And above all, to the idea that people might actually be mistaken about, or unaware of, their own interests.» (Lukes, 2005, s. 17). Han mener Dahl ikke tar høyde for de mange påvirkninger og mulige manipulasjoner man kan bli utsatt for, uten å være klar over det. Mens Dahl fokuserer på synlige problemer og selve beslutningsprosessen, ser Lukes også på faktorer rundt selve beslutningsprosessen. Det endelige resultatet, trenger ikke nødvendigvis bety at den som fikk flest gjennomslag har mest makt, slik Dahl mener.

Forskjellen mellom makt som ikke-beslutning i Bachrach & Baratz og Lukes definisjon av makt som manipulasjon, er bevissthet om hvorvidt man blir manipulert eller ikke.

Hovedpoenget i manipulasjon er bevisstheten til aktørene det utøves makt over, og deres aksept til at undertrykkelsen er noe naturlig. Mens Lukes (2005) mener at denne manipulasjonen er skjult, og at den andre aktøren ikke godtar dette, simpelthen fordi de ikke er klar over at de blir påvirket.

2.5.4 Maktens tre ansikt oppsummert

I Dahls (1957) forståelse av makt vil den som klarer å få en annen til å handle annerledes enn hva de til vanlig ville gjort uten den personens innflytelse, ha makt. Vi snakker om en synlig makt, hvor det kan sammenlignes med å kunne legge brikker på bordet. Hver gang man får gjennomslag for en sak, legger man en brikke på bordet og den med flest brikker, er den med mest makt. Bachrach & Baratz (1974) peker på at makten kan være indirekte, og at man handler på en måte som er ønskelig for de som sitter på makten. De mener at makt også består av manipulasjon. Denne er tydelig, som vil si at den som blir manipulert selv er klar over dette. De peker på at makt kan utøves ved såkalte negative beslutninger som handler om å holde visse saker borte fra dagsordenen, ettersom disse kan være upopulære. Lukes (1974;2005) mener at utøvelse av makt er skjult. Ulikt Bachrach & Baratz (1974) foregår manipulasjonen uten at vi selv er klar over det. Noen klarer å få oss til å handle på en annen måte enn hva vi vanligvis ville gjort, uten at vi er klar over det. Vi handler imot våre sanne interesser.

3. Metode og litteratur

«Det er problemstillingen som bestemmer hva slags undersøkelsesopplegg og metode som bør benyttes» (Jacobsen 2015, s. 78). Ettersom min problemstilling er *hvilken makt har regjeringer med regjeringskriser fra 1945 og fram til i dag hatt?* Vil den mest hensiktsmessige fremgangsmåten være ved å foreta en litteraturstudie. For å finne relevant litteratur, brukte jeg Universitetet i Stavanger sin nettbaserte søkefunksjon *Oria*. Til å begynne med, var fokuset på at tekstene skulle inneholde ord som «regjeringskrise», «maktens tre ansikt», «mindretallsregjering» og «parlamentarisme». Jeg valgte å se bort fra noen artikler av eldre dato, da jeg ikke vurderte de som relevante. Likevel er noen av kildene eldre, dette fordi de enda er relevante. Dette gjelder særlig begrepet om makt, hvor gamle teorier ikke er byttet ut, men bare blitt tillagt mer betydning.

Et annet krav var at artiklene skulle være publisert og anerkjent ved kjente universitet eller forlag. Oppgaven er derfor basert på anerkjente forskere sine observasjoner og studier.

4. Empiri

I empiri-delen skal jeg se på de regjeringer fra 1945 til i dag som har måttet gå av som følge av en regjeringskrise. For å gjøre det enklere og mer oversiktlig, har jeg laget en tabell som viser oss alle regjeringer, og som kan illustrere nettopp dette. Regjeringene som har opplevd en regjeringskrise, vil jeg ta med meg videre til drøftingen, hvor jeg vil se på hvor mye makt de satt med, og spesielt hvilke faktorer som avgjorde hvor mye makt de hadde gitt deres situasjon.

4.1 Tabell over regjeringer fra 1945 og frem til i dag.

For å gjøre det lettere å lese tabellen, har jeg markert informasjonen som er viktigst.

Regjeringskriser er markert med **fet skrift**, mens det parlamentariske grunnlaget i den aktuelle regjeringskrisen er markert med *kursiv*. Tabellen viser oss at den vanligste grunnen for at en regjering går av, er skifte etter valg. Vi ser samtidig at fratredelsesgrunnen regjeringskrise ikke er sjelden, den opptrer 7 ganger. Sist gang var i år 2000 og tabellen forteller oss at det sjeldnere er regjeringskrise nå, ulikt det vi observerer i tidsrommene 1963-72 og 1986-2000. Dersom vi ser på det parlamentariske grunnlaget, vil vi se at regjeringskriser har vært mest fremtredende under mindretallsregjeringer, fem av syv ganger.

Regjering	Statsminister	Partier	Parlamentarisk grunnlag	Tiltredelsesgrunn	Fratredelsesgrunn
Gerhardsen (1945)	Einar Gerhardsen (Ap)	Ap, H, NKP og V.	Mindretall	Skifte etter valg	Skifte etter valg
Gerhardsen (1945-1951)	Einar Gerhardsen (Ap)	Ap	Flertall	Skifte etter valg	Skifte av statsminister
Torp (1951-1955)	Oscar Fredrik Torp (Ap)	Ap	Flertall	Skifte av statsminister, fortsettelse	Skifte av statsminister
Gerhardsen (1955-1963)	Einar Gerhardsen (Ap)	Ap	<i>Flertall</i>	Skifte av statsminister, fortsettelse	Regjeringskrise
Lyng (1963)	John Lyng (H)	H, KrF, Sp, V	<i>Mindretall</i>	Regjeringskrise	Regjeringskrise
Gerhardsen (1963-1965)	Einar Gerhardsen (Ap)	Ap	Mindretall	Regjeringskrise	Skifte etter valg
Borten (1965-1971)	Per Borten (Sp)	Sp, H, V, KrF	<i>Flertall</i>	Skifte etter valg	Regjeringskrise
Bratteli (1971-72)	Trygve Bratteli (Ap)	Ap	<i>Mindretall</i>	Regjeringskrise	Regjeringskrise
Korvald (1972-73)	Lars Korvald (KrF)	KrF, V, Sp	Mindretall	Regjeringskrise	Skifte etter valg
Brattli (1973-76)	Trygve Bratteli (Ap)	Ap	Mindretall	Skifte etter valg	Skifte av statsminister
Nordli (1976-81)	Odvar Nordli (Ap)	Ap	Mindretall	Skifte av statsminister, fortsettelse	Skifte av statsminister
Brundtland (1981)	Gro Harlem Brundtland (Ap)	Ap	Mindretall	Skifte av statsminister, fortsettelse	Skifte etter valg
Willoch (1981-86)	Kåre Willoch (H)	H, Sp, KrF	Mindretall (1981-1983) Flertall (1983-85) <i>Mindretall</i> (1985-86)	Skifte etter valg Utvidelse Fortsettelse	Regjeringskrise
Brundtland (1986-89)	Gro Harlem Brundtland (Ap)	Ap	Mindretall	Regjeringskrise	Skifte etter valg
Syse (1989-90)	Jan P. Syse (H)	H, KrF, Sp	<i>Mindretall</i>	Skifte etter valg	Regjeringskrise
Brundtland (1990-96)	Gro Harlem Brundtland (Ap)	Ap	Mindretall	Regjeringskrise	Skifte av statsminister
Jagland (1996-97)	Thorbjørn Jagland (Ap)	Ap	Mindretall	Skifte av statsminister, fortsettelse	Skifte etter valg
Bondevik (1997-2000)	Kjell Magne Bondevik (KrF)	KrF, V, Sp	<i>Mindretall</i>	Skifte etter valg	Regjeringskrise

Stoltenberg (2000-2001)	Jens Stoltenberg (Ap)	Ap	Mindretall	Regjeringskrise	Skifte etter valg
Bondevik (2001-2005)	Kjell Magne Bondevik (KrF)	KrF, H, V	Mindretall	Skifte etter valg	Skifte etter valg
Stoltenberg (2005-2013)	Jens Stoltenberg (Ap)	Ap, SV, Sp	Flertall	Skifte etter valg	Skifte etter valg
Solberg (2013-2021)	Erna Solberg (H)	H, FrP, V, KrF	Mindretall (2013-2018) Mindretall (2018-2019) Flertall (2019-2020) Mindretall (2020-2021)	Skifte etter valg Utvidelse Utvidelse Reduksjon	Skifte etter valg
Støre (2021-)	Jonas Gahr Støre (Ap)	Ap, Sp	Mindretall	Skifte etter valg	

Tabell 1: Regjeringer i Norge, 1945-2022, kilder: regjeringen.no & Askim, Joakim & Karlsson, Benedikt R (2022) *Koalisjonskontroll i praksis: fra regjeringen Lyng til regjeringen Solberg (1963–2021)*. Tidsskrift for samfunnsforskning, Årgang 63, nr. 1-2022. Universitetsforlaget. s. 9.

4.2 Einar Gerhardsens tredje regjering (1955-1963)

Den tredje regjeringen til Gerhardsen ble dannet fordi den daværende statsministeren Oscar Fredrik Torp (Ap) ønsket å gå av. Dermed kunne Arbeiderpartiet fortsette som ettpartiregjering. Bakgrunnen for regjeringsskifte for den daværende regjeringen, skulle imidlertid ikke være et ønske fra Gerhardsen om å trekke seg tilbake, men gruveulykken i Kings Bay.

Til sammen 64 mann hadde nå omkommet i Kings Bay i eksplosjonsulykker etter at kulldriften var blitt gjenopptatt i 1946. Stortinget hadde så sent som i 1956 debattert gjenåpningen av disse farlige gruvene, nedsatt granskningskommisjoner, forandret arbeidsreglementet og sikkerhetsforskrifter (Kristensen, 2012, s. 12).

Ulykken rystet landet, og utløste en politisk krise. I sentrum av krisen fant vi statsministeren, som alles øyne var rettet mot. Flere anklaget Arbeiderpartiet for en moralsk svikt i vurderingen om fortsettelse av gruedriften i Kings Bay-gruvene, dette til tross for de kjente farene som var lagt frem av granskningskommisjonen noen år tilbake. Arbeiderpartiet opplevde massiv kritikk fra alle kanter, og partiet var for første gang på mange år, politisk svekket.

Tønseth-rapporten kom ut sommeren i 1963 og beskrev en rekke kritikkverdige forhold kommisjonen mente å ha funnet ved måten selskapet tok inn over seg de nye

sikkerhetsbestemmelsene for kullgruver på Svalbard. (Kristensen, 2012) Det var denne rapporten som dannet grunnlaget for å stille mistillitsforslag mot regjeringen. Det var særlig det nyoppstartede partiet SF – sosialistisk folkeparti det vanket usikkerhet rundt, når det kom til stemmegivningen deres. «SF hadde ingen grunn til verken å gjøre situasjonen lettere for de borgerlige eller å avklare sine synspunkter overfor Arbeiderpartiet. De oppfattet seg som svært dårlig behandlet av begge de politiske sidene» (Kristensen, 2012, s. 281). Likevel bestemte partiet seg på sentralstyremøtet for å stemme for et mistillitsforslag. 76 stemmer mot 74 stemmer viste resultatet av mistillitsforslaget, og dermed var en lang epoke av Arbeiderparti-regjeringer over, og Norge fikk for første gang siden krigen en borgerlig regjering.

4.3 John Lyng regjeringen (1963)

John Lyng sin regjering, besto av Høyre, Kristelig Folkeparti, Venstre og Senterpartiet. Den ble dannet i kjølvannet av mistillitsforslaget mot Gerhardsen regjeringen. De borgerlige partiene hadde fått med seg de to stemmene fra SF, etter at de hadde følt seg oversett av Arbeiderpartiet (Kristensen, 2012).

En drøy måned etter at regjeringen var innsatt, leverte den også inn sin avskjedssøknad, dette med bakgrunn i at regjeringen ikke hadde et parlamentarisk grunnlag (Regjeringen, 2017). Denne gangen fikk de ikke de to stemmene fra SF, og resultatet ble dermed de 74 representantene til Arbeiderpartiet, pluss de to representantene til SF, som stemte imot tiltredelseserklæringen. Dette banet veien for Einar Gerhardsens fjerde regjering.

4.4 Per Borten regjeringen (1965-1971)

Per Borten sin regjering besto av Senterpartiet, Høyre, Kristelig Folkeparti og Venstre. Den tok over etter Einar Gerhardsens fjerde regjering. Det var spørsmålet om norsk medlemskap i EF som splittet regjeringspartiene. Det ble tydelig at Senterpartiet ikke var for medlemskap, mens Høyre ønsket medlemskap. Partiene KrF og Venstre var begge for medlemskap, men de møtte på motstand innad i sine parti (Almlid, 2013).

Det var ikke bare spørsmålet om medlemskap i EU, den gang EF som veltet regjeringen. Statsminister Per Borten hadde lekket et dokument som omhandlet Norges sjanse for å få EF-medlemskap, til en journalist. Dokumentet sa i hovedsak at Norge ikke kom til å få bli medlem, dersom de skulle stille såpass mange krav hva angikk norsk landbruk. Borten var i hardt vær etter dette, og selv om dokumentet var merket med «fortrolig» og ikke «hemmelig», var det fremdeles noe som skulle vært unntatt fra offentligheten. Det var en spenning i norsk

politikk, og «regjeringens medlemmer gruet seg hver dag til å åpne avisen. Hva hadde nå lekket ut?» (Valestrand, 2021).

Per Borten avholdt en personlig redegjørelse for Stortinget. Han begrunnet regjeringens avgang, og ga også en forklaring på den såkalte lekkasjesaken, hvor han erkjente at det var galt gjort, men likevel ikke imot loven. Som et motsvar, kom Arbeiderpartiets leder Trygve Brattli med uttalelsen «det er en regjeringsskise som har utviklet seg innenfor den koalisjon som ligger til grunn for Regjeringen» (Statsministerens kontor, 1973). Brattli hadde ikke feil, det var ikke bare lekkasjesaken som felte regjeringen, men også splittelsen innad i partiet angående spørsmål om Norges medlemskap i EF.

4.5 Trygve Brattelis første regjering (1971-72)

Etter Borten regjeringen gikk av, forsøkte KrFs Kjell Magne Bondevik å samle flertall for regjering, men feilet. Trygve Bratteli klarte derimot å danne en ren Arbeiderpartiregjering. Den forrige regjeringen hadde slitt med spørsmålet om norsk medlemskap i EF, og denne debatten skulle også Bratteli regjeringen få kjenne på. Bare at denne gangen ble det ikke internt i regjeringen, men hos folket. Arbeiderpartiet ønsket norsk medlemskap i EF. De rådet det norske folket til å stemme for medlemskapet, med begrunnelse i at Norge ville bli isolert både politisk og økonomisk dersom de ikke ble med i fellesskapet (Kristoffersen, 2015).

Avstemningen endte med et nei til EF-medlemskapet. Statsminister Trygve Borten valgte å gå av, begrunnet i at folket ikke hadde fulgt regjeringens råd i EF-saken. Han mente videre at partiet ikke hadde stor nok støtte i befolkningen til å være i regjering, men at de på dette tidspunktet heller burde være en del av opposisjonen (Stortinget, 2018). Dette er et eksempel på «kabinettspørsmål», men ikke stilt overfor Stortinget, men stilt overfor folket (Enstad, 2013).

4.6 Kåre Willoch regjeringen (1981-1986)

Etter at Gro Harlem Brundtland ikke fikk flertall ved Sttingsvalget i 1981, ble det et politisk skifte. Kåre Willoch dannet en mindretallsregjering, med støtte fra Senterpartiet og Kristelig folkeparti. Knappe to år senere, gikk de samme partiene inn i en koalisjon og dannet flertallsregjering. Ved Sttingsvalget i 1985 kunne ikke lenger de tre partiene stille med flertall, og for å sikre seg flertall, var de avhengige av Fremskrittspartiets to representanter (Regjeringen, 2017).

Willoch ville sikre de offentlige budsjettene, og foreslo innstramninger og høyere avgifter. Et av forslagene var å øke bensinavgiften (Schwencke, 2017). Dette motsatte Fremskrittspartiet

seg, da de hadde gått til valg for å senke bensinavgiften. Uten disse to stemmene visste regjeringen at forslaget ville bli nedstemt. På bakgrunn av dette stilte regjeringen kabinettsspørsmål. Enten fikk de støtte for økt bensinavgift, og de budsjettene de hadde lagt frem, eller søke avskjed. Stortingets flertall støttet ikke forslaget, som resulterte i at mindretallsregjeringen Willoch gikk av.

4.7 Jan P. Syse regjeringen (1989-90)

Etter at valgresultatet hadde gitt flertall på Stortinget for et regjeringsskifte, gikk partiene Høyre, Kristelig Folkeparti og Senterpartiet inn i regjering sammen.

Partiene var ikke enige i EØS-avtalen og spørsmålet vedrørende Norges medlemskap i EU. Det var særlig Senterpartiet og Høyre som var uenige. Høsten 1990 nektet Senterpartiet å godta at en EØS-avtale ville gjøre det mulig å foreta endringer i loven og finansinstitusjoner og konsesjonsloven. Statsminister Syse sa «Det er uenighet innen regjeringen om de posisjoner Norge skal innta i forhandlingene i tiden fremover. En regjering må stå samlet i en slik sak» (Statsministerens kontor, 1990). Senterpartiet trakk seg ut av regjeringen, dannet regjering med Arbeiderpartiet, og markerte partiets politiske skillelinjer og ståsted.

4.8 Kjell Magne Bondeviks første regjering (1997-2000)

Bondevik regjeringen tok over for Arbeiderparti-regjeringen Jagland. Det var Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti som dannet koalisjonsregjering. Regjeringens mindretall skulle vise seg å være et problem for store deler av deres tid i regjering, da Arbeiderpartiet hadde vesentlig flere mandater enn hva de tre regjeringspartiene hadde til sammen. Stortingsflertallet bestemte blant annet at en spesiell aktør skulle få bygge og utvikle IT Fornebu, imot regjeringens vilje (Bjørnestad, 2012).

Stortingsflertallet Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Høyre ønsket å satse på utbygging av et gasskraftverk (Bjørnestad, 2012). Regjeringspartiene var klare på at de ikke ønsket å satse på gasskraftverk. Hovedgrunnen til dette var hensynet til miljøet, og at et gasskraftverk ville gjøre mer skade på naturen, selv om det også ville gi en stor energiforsyning. Det som egentlig skulle handle om regjeringens energimelding og bygging av gasskraftverk, endte med å bli dagen det sto om regjeringsmakten (Svalastog, 2000).

Bondevik stilte kabinettsspørsmål, hvor Regjeringen pliktet å gå av dersom de fikk flertallet mot seg i spørsmål om utbygging av gasskraftverk. Resultatet var 81 mot 71 stemmer for gasskraft, som førte til at Regjeringen søkte avskjed.

5. Diskusjon og analyse

I denne delen skal jeg ta for meg hvilken makt hver av regjeringene jeg har sett på i empirien har hatt. Dette med utgangspunkt i maktens tre ansikt, hvor jeg ser etter en direkte, indirekte og skjult maktutøvelse fra regjeringen og stortingsflertallet. Jeg ser også på hvordan makten kunne vært i ulike scenarier, dersom utgangspunktet for regjeringene hadde vært annerledes. Dette gjør jeg for å synliggjøre hvordan de i større grad kunne hatt makt, og hvordan makt kan forstås gjennom teoriene.

5.1 Einar Gerhardsens regjering

Enhver regjering som opplever å tape et mistillitsforslag, opplever at stortingsflertallet ikke lenger har tillit til den sittende regjeringen. Som følge av dette, må regjeringen gå av, selv om dette nødvendigvis ikke er noe de selv ønsker. Med andre ord kan det sees på som det å gi makten fra seg, motvillig. Enhver som innehar makt vil ikke ønske dette, og innenfor Dahls (1957) forståelse av direkte maktutøvelse, vil det være Stortinget som har makt over den sittende regjeringen, fordi de tvinger regjeringen til å måtte gå av, noe de ellers ikke ville gjort dersom det ikke var for Stortinget.

Hernes (1975) sin forståelse av makt, byttemodellen er aktuell å se på når det kommer til opposisjonspartiene. Sosialistisk folkeparti (SF), var et nytt parti, som ønsket å markere seg i politikken, og vise til resten av partiene at de hadde blitt urettferdig behandlet av Ap. Da de ble gitt mulighet for å utøve makt mot den sittende regjeringen, ga de sin stemme for mistillitsforslaget, mot at de selv oppnådde en større seriøsitet som parti fra resten av partiene som var for mistillitsforslaget. De gav derfor bort kontrollen over en interesse som de andre partiene var interesserte i, nemlig deres stemmer, som ville avgjøre utfallet for mistillitsforslaget. Da innforstått at SF også ville fått gjennomslag senere. Denne manøveren var ansvarlig for regjeringens svekkede makt, og er et godt eksempel på hvordan opposisjonen kan jobbe for å velte en regjering.

Under granskningen av Kings Bay-ulykken, kan det pekes på at regjeringen benyttet seg av såkalte ikke-beslutninger, og utøvde en indirekte makt. For selv om denne saken var på enhvers lepper i tiden som fulgte etter ulykken, prøvde regjeringen å *se bort* fra saken. Arbeiderpartiets representanter konkluderte med at regjeringen ikke kunne klandres for ulykken (Kristensen, 2012). Det kan hevdes at de prøvde å gjøre saken mindre viktig, og komme seg videre, slik at den ikke skulle kunne begrense makten deres. Dette med bakgrunn i at saken var betent for folket. Ut fra hvordan Bachrach & Baratz (1962;1974) ser på makt, ser vi at denne manøveren kvalifiserer til å kunne være et bevisst valg for å opprettholde makten.

Ved å undertrykke Kings Bay-saken, kunne regjeringen sette fokus på andre saker som ikke skapte de samme type reaksjonene. Undertrykkelsen av saken var likevel ikke suksessfull, og det hele endte med at det ble saken som utløste mistillitsforslaget.

Det er vanskelig å skulle argumentere for om den tredje dimensjonen av makt har vært til stede, fordi denne makten er skjult. En slik makt vil man lettest kunne observere dersom man befinner seg i situasjonen. Likevel mener jeg at SF ble manipulert til å handle i strid med sine sanne interesser når det kom til å stemme for eller imot mistillitsforslaget. Dette begrunnes i at partiet identifiserte seg som et sosialistisk parti, som ikke egentlig ville vært interessert i å bistå dannelsen av en borgerlig regjering, hvor de selv ikke heller ville få noe mer makt, men fremdeles fortsette som opposisjonsparti. Det kan virke som om SF ikke helt var klar over det de gjorde, og ikke helt forsto at dette var i strid med partiets visjon og sanne interesser. Med bakgrunn i dette, kan det argumenteres for at SF ble utsatt for det som gjenkjennes som det tredje ansiktet, beskrevet av Lukes (1974;2005). Ifølge Lukes er det en kjensgjerning at alle ønsker makt, og at denne til enhver tid er truet. Det vil si at opposisjonspartiene så en mulighet til å felle Gerhardsen regjeringen. Med andre ord kan vi si at det faktum at opposisjonspartiene klarte å manipulere SF skjult, gjorde at den sittende regjeringen måtte gå av, mot sin vilje. Hadde SF stemt motsatt, ville regjeringen fremdeles hatt makten.

5.2 John Lyng regjeringen

Gitt den korte regjeringsperioden til Lyng-regjeringen, er det vanskeligere å peke på hvordan denne regjeringen hadde makt. Bakgrunnen for avgangen til regjeringen, var det manglende parlamentariske grunnlaget. Det var SF som stemte imot regjeringens tiltredelseserklæring som statsministeren la frem. Den støtten SF tidligere viste ved å stemme for mistillitsforslaget, forsvant idet en borgerlig regjering sto som alternativ. Likevel hadde regjeringspartiene kjempet til seg makt, og fått den tidligere regjeringen til å gjøre noe den aldeles ikke hadde lyst til, nemlig å gå av. Denne maktbalansen snudde idet opposisjonen inntok regjeringskontorene. Nå var det regjeringen som måtte gjøre noe de ellers ikke ville gjort, nemlig gi Arbeiderpartiet tilbake rollen som regjeringsparti, og godta at de nå skulle tilbake til opposisjonen. Her ser vi et eksempel på at regjeringen først hadde makt, slik Dahl (1957) forstår makt. Denne ble det likevel kamp over, og idet de feilet å få flertall, måtte de gi fra seg makten. I sin korte tid fikk de kjenne på den enorme kampen det konstant er å opprettholde makten, som andre vil ha, slik som Lukes (1974;2005) peker på innenfor enhver maktrelasjon.

Gitt deres korte regjeringsperiode har jeg ikke funnet noen tilfeller hvor det kan pekes på hverken det andre eller tredje ansiktet. For å konkludere kan vi si at denne regjeringen utøvde makt mens den enda var i opposisjon. Men idet de selv dannet regjering, var det den som ble utsatt for maktutøvelse fra opposisjonen, ettersom de ikke klarte samle flertall for tiltredelseserklæringen.

5.3 Per Borten regjeringen

En regjering er sterkest når den står samlet og klarer å samle flertall for kjernesakene sine. Problemet oppstår idet meklingen om å samle flertall ikke lenger bare angår opposisjonspartiene, men også innad i selve regjeringen. Dette opplevde Borten-regjeringen, hvor det ble en stor splid i regjeringen, idet spørsmålet om medlemskap i EF kom opp. Det er vanskeligere å ha makt, når man ikke er en samlet front. Makten ligger i mye større grad hos de partiene med størst oppslutning i regjeringen. De får andre parti til å handle på en annen måte enn hva de egentlig ville gjort under andre omstendigheter, og har på bakgrunn av dette en direkte makt over dem. Man kan ifølge maktens andre ansikt (Bachrach & Baratz, 1974) se på den indirekte maktutøvelsen. Hvor partier innad i regjeringen tar valg og beslutninger som de ikke nødvendigvis står helt inne for selv, og som de ellers ikke ville valgt. Likevel vet de hvordan de resterende partiene vil reagere, og det er dette som er bakgrunnen for deres valg og beslutninger. Noen ganger kan det indirekte bety at dersom du er enig med meg i denne saken, vil vi være enig med deg i neste. Det kan tenkes at Senterpartiet kunne fått gjennomslag for sin politikk dersom de ble enige med de resterende regjeringspartiene angående medlemskap i EF. Dette kan ha vært tilfelle hos partiene KrF og Venstre, som begge til å begynne var for medlemskap. Likevel opplevde begge partiene uenighet innad i egne parti om det standpunktet. En kan på bakgrunn av dette peke på at de var enige med Høyre, fordi de visste på forhånd hvordan Høyre ville reagere, og denne reaksjonen var mer ønskelig enn motsatt. Høyre hadde en indirekte makt over dem.

Ifølge maktens tre ansikt, ser vi at regjeringen slet med å ha makt. Etter Dahls (1957;1961) forståelse ser vi at de *ikke* fikk utøvd direkte makt fordi de partiene var uenige om hvilken innstilling de skulle fremme. Til tross for gode forsøk på å «begrave» lekkasjesaken ved å poengtere at det ikke var imot lovverket, og at den ikke var av så stor betydning, klarte de ikke å ha makt slik som Bachrach & Baratz (1974) beskriver. Såkalte negative beslutninger ble forsøkt, men var en altfor stor sak til å feie under teppet, og var med på å felle regjeringen. Troverdigheten til regjeringen sank, og mistroen økte. Som en følge av disse hendelsene, var det derfor ikke lett å skulle utøve en såkalt skjult manipulasjon, slik Lukes (1974;2005)

forklarer. De hadde ikke den samme støtten hos folket, som de hadde da de gikk inn i regjeringen. Partiene klarte ikke å bli enige om viktige politiske standpunkt, og klarte derfor heller ikke fremme noen forslag, som førte til at de ikke fikk gjennomslag for noen av sine forslag, og utøvde derfor ikke makt over hverken opposisjonen eller folket.

5.4 Trygve Bratteli regjeringen

Bratteli regjeringen var klar på at de ønsket Norge inn i EF. Statsminister Bratteli gikk hardt ut og sa at dersom det ikke ble flertall for medlemskap i EF, ville regjeringen gå av.

Regjeringen stilte folket et kabinettsspørsmål. Denne uttalelsen kan sees på som makt gjennom samtlige av de tre ansiktene. Jeg skal nå vise hvordan regjeringen hadde utøvd makt, dersom avstemningen hadde gitt flertall.

Forstått gjennom Dahls (1957) ansikt ville man pekt på at regjeringen fikk gjennomslag for noe mange var imot. På bakgrunn av det, kunne man hevde at makten hadde vært enda større, ettersom maktutøvelsen hadde vært over flere. Et stort antall hadde gjort noe de ellers ikke ville, dersom det ikke hadde vært for regjeringen. De måtte ha godtatt at Norge hadde søkt medlemskap i EF. Slik Dahl (1961) peker på, er det slik at den som flest ganger har fått gjennomslag for sine forslag i beslutningsprosessen er den som har størst makt.

Slik Bachrach og Baratz (1974) ser på makt, kan vi si at denne uttalelsen kan være et eksempel på indirekte maktutøvelse. Selv om man ikke er enig i at medlemskap er det beste, stemmer man for, fordi man i større grad ønsker at regjeringen skal bli sittende enn at den går av. For det er nemlig det som ligger bak uttalelsen, stemmer du ikke for medlemskap blir det et regjeringsskifte. Ettersom Arbeiderpartiet var det største partiet i det politiske landskapet, betydde det at mange Ap-velgere, og generelt sett velgere som plasserte seg på venstresiden, kanskje ville stemme for medlemskap på bakgrunn av at Ap skulle få fortsette, til fordel for å la en borgerlig regjering slippe til. Dette gir rom for å kunne manipulere velgerne til å stemme for medlemskap, selv om dette til vanlig ikke er noe de ville valgt selv under noen andres innflytelse.

Lukes (1974;2005) sin beskrivelse av den skjule manipulasjonen ligger også til grunn i uttalelsen. Slik jeg nevnte kan det faktum at regjeringen bruker en eventuell avgang som pressmiddel for å få det slik som de vil, føre til at folket stemmer på en annen måte enn hva de ville gjort dersom dette ikke sto på spill. Ettersom mediebildet er fullt av regjeringens uttalelser, har dette ha en usynlig påvirkning på deg. Det kan føre til at du stemmer imot dine sanne interesser, fordi du på tidspunktet ikke er ordentlig informert om begge sider, som fører

til at du tar et valg som ikke reflekterer dine synspunkt. For å kunne utøve makt er det viktig å kunne overtale den man skal utøve makt over. Dersom man på bakgrunn av dette både klarer å overtale noen til å gjøre noe de ellers ikke ville gjort, uten at de selv innser at de har blitt påvirket, vil det ifølge Lukes være den farligste formen for makt, fordi det er vanskelig å peke på hvem som egentlig utøver makt.

Disse tre måtene å se uttalelsen på, er bare teoretiske, gitt det faktum at folkeavstemningen ga flertall for nei til medlemskap. Til tross for det sterke pressmiddelet regjeringen hadde lagt på folket, holdt det ikke. Vi ser dermed at regjeringen ikke hadde makt ifølge de tre ansiktene, ettersom de ikke fikk hverken opposisjonspartier eller folket til å handle på en annen måte enn de til vanlig ville gjort. Med manglende støtte i folket er det vanskelig å skulle utøve makt, noe Bratteli-regjeringen forsto. De gjorde som lovet, meldte sin avskjed etter nederlaget under avstemningen og satset på å ha større makt som opposisjon.

5.5 Kåre Willoch regjeringen

Kåre Willoch regjeringen stilte kabinettsspørsmål. Jeg vil først rette oppmerksomhet på hva som skjedde i forkant av dette. Hernes (1975) sin forståelse av makt er aktuell her. Dersom de andre partiene skulle støtte Høyre, ville de få noe igjen for det. De byttet på å ha kontroll over interessene som den andre parten var interessert i. Når det ble kjent at FrP ikke ville stemme for økte bensinpriser, ble mindretallsregjeringen utsatt for et dilemma. Enten kunne de velge å trekke tilbake forslaget om økt bensinavgift, slik at de var sikre på at FrP var med på laget, og fortsatte som støtteparti. Eller så kunne de velge å holde fast på forslaget sitt. Dersom de hadde gått tilbake på bensinprisene, kunne man på bakgrunn av Dahl (1957) sin tanke om makt, sett på en direkte maktutøvelse, hvor Høyre hadde gjort noe som de ellers ikke ville gjort, etter innflytelse fra FrP. Motivasjonen for å trekke tilbake forslaget ville betydd at de hadde fått støtte fra FrP ved en annen anledning. De ville ha byttet på å makt over hverandre.

Det kan også pekes på at det ville vært en indirekte maktutøvelse ifølge Bachrach & Baratz (1974). Høyre var klar over hvordan FrP ville stemme på forhånd, og velger å endre sin innstilling, slik at FrP skal være fornøyd. Dersom det hadde vært tilfelle, ville man sagt at FrP hadde makt over Høyre. I realiteten trakk ikke Høyre tilbake forslaget for å sikre støtte fra FrP. De lot ikke FrP få det som de ville, men satset heller på at stortingsflertallet ville stemme for regjeringens forslag, enn å se regjeringen gå. Dersom de hadde fått gjennomslag for forslaget, kunne vi pekt på en direkte maktutøvelse, hvor Høyre klarte å få et stortingsflertall til å stemme for et forslag de normalt ville stemt nei til. Et slikt scenario kan også sees på som det Bachrach & Baratz (1974) forklarer som synlig manipulasjon. De stemmer for forslaget

fordi de heller ønsker at regjeringen blir sittende enn å måtte få inn en ny regjering. Dermed blir de manipulert til å tenke at det er bedre å gi gjennomslag for denne saken, enn å la være. Dette er en manipulasjon de ville vært bevisste på. Men dersom manipulasjonen heller hadde vært skjult, ville man sett på Lukes (1974;2005) maktforståelse. Denne kunne blitt utøvd ved å feilinformere, det vil si at stortingsrepresentantene hadde et galt inntrykk og stemte på bakgrunn det dette. En kunne da hevde at stortingsflertallet hadde stemt imot sine sanne interesser, som i de fleste tilfeller ville vært i strid med sunn fornuft for et opposisjonsparti, uten å i være klar over det i handlingsøyeblikket.

Det som skjedde, var at regjeringen valgte å satse på at stortingsflertallet heller ville stemme for forslaget deres, enn å få inn ny regjering. Historisk har ulike regjeringer stilt kabinettspørsmål, men hvor bare et fåtall har ført til regjeringens avgang. Det er med andre ord et sterkt pressmiddel fra regjeringens side å legge på Stortinget. Om de hadde stemt i favør regjeringen, ville regjeringen utøvd makt, da deres mindretall fikk stortingsflertallet til å stemme for et forslag de egentlig var imot. Slik endte det ikke, og Willoch-regjeringen måtte gå av. På bakgrunn av dette, kan det hevdes at regjeringen ikke hadde så mye makt i det øyeblikket deres støttepartiet ikke lenger sto ved deres side, og regjeringen måtte ta grep om de skulle gi makt til sitt støtteparti eller stå fast ved forslaget sitt. Hovedproblemet oppsto idet de gikk fra å være en flertallsregjering til en mindretallsregjering, og de var avhengige av partier utenom regjeringen for å sikre flertall.

5.6 Jan P. Syse regjeringen

Spørsmålet om medlemskap i EU skapte splid mellom Høyre og Senterpartiet, slik det tidligere hadde gjort i Borten-regjeringen. Igjen ser vi at når en regjering ikke står samlet, klarer den ikke i like stor grad å utøve makt slik samlede regjeringer klarer.

Grunnet denne regjeringens korte tid og interne motsetninger, er det vanskeligere å se når de har hatt makt. Likevel kan det pekes på at dersom Senterpartiet hadde endret mening om EU, kunne man sett på en direkte (Dahl, 1957) og indirekte (Bachrach & Baratz, 1974) maktutøvelse fra Høyre. Som nevnt ved Borten-regjeringen kunne Senterpartiet valgt å endre sin mening, mot å ved en annen anledning få støtte. Det vil si at Senterpartiet stemmer på en måte som de vet Høyre vil like. Høyre har da en indirekte makt over Senterpartiet. Senterpartiet kunne ifølge Hernes (1975) sin bytemaktmodell, gitt fra seg kontroll over interesser som Høyre hadde, i denne situasjonen ville det vært å ha endret sin mening angående EU medlemskap. I bytte hadde de da senere fått støtte for en av deres kjernesaker. Men ettersom Senterpartiet ikke endret mening, gjorde de det tydelig at de heller ønsket å

være i opposisjon, ettersom de to regjeringspartiene var for langt fra hverandre politisk. For å konkludere kan vi si at denne regjeringen ifølge de tre ansiktene for utøvelse av makt, ikke kvalifiserer til noen av dem. Med store motsetninger internt fikk de ikke gjennomslag for noen av sine forslag, med bakgrunn i at regjeringen ikke klarte å fremme forslag hvor det forelå konsensus mellom regjeringspartiene.

5.7 Kjell Magne Bondevik regjeringen

Det store problemet for denne regjeringen, var at Arbeiderpartiet som satt i opposisjon, hadde flere mandater enn hva de tre regjeringspartiene hadde til sammen. Så idet spørsmålet om utbygging av IT Fornebu kom, ble regjeringen frarøvet makten sin. Ifølge Dahls (1957) forståelse av maktbegrepet kunne vi tydelig se at stortingsflertallet fikk regjeringen til å gjøre noe de ellers ikke ville gjort om det ikke hadde vært for deres innflytelse. Det var ikke bare noe de ikke vanligvis ville gjort, men noe de aktivt var imot. Dette er et problem som ofte forekommer i mindretallsregjeringer, hvor man til enhver tid må jobbe for å danne flertall.

Som mindretallsregjering er kampen om makt enda mer framtrædende. Slik Lukes (1974;2005) forklarer det, er makten alltid truet og ettertraktet. Dette var Bondevik regjeringen smertelig klar over. De innså etter tapet med Fornebu IT at det ikke ville nytte å stemme nei til forslaget om utbyggingen av gasskraftverket. Fordi de var i mindretall, ville de bli tvunget til å være med å vedta noe de var imot. De ville opplevd at opposisjonen utøvde makt over de nok en gang. Løsningen på problemet ble å sette press på Stortinget ved å stille kabinettsspørsmål. Dette kan sees på som både direkte- (Dahl, 1957) og indirekte maktutøvelse (Bachrach & Baratz, 1974) dersom de hadde lyktes.

Å legge dette pressmiddelet på Stortinget ga de muligheten til å utøve makt igjen, til tross for mindretall. Det ville bety at gasskraftverket ikke hadde blitt bygget, selv om stortingsflertallet ønsket dette. Vi hadde sett en klar direkte maktutøvelse, hvor regjeringen hadde fått gjennom et forslag som opposisjonen ikke ønsket. Som med Willoch regjeringen, kunne kabinettsspørsmålet fått flere representanter fra opposisjonen til å stemme noe de ellers ikke ville gjort, med bakgrunn i at de heller ville at regjeringen skulle fortsette. De ville stemt på en måte som de visste ville være ønskelig for regjeringen, uten at de nødvendigvis hadde behøvd å uttrykke dette på forhånd. Vi snakker om at regjeringen da ville utøvd en såkalt indirekte makt overfor disse representantene. Bakgrunnen for stemmegivningen til representantene ville vært at det var bedre at regjeringen fortsatte, enn at det skulle utløst en regjeringskrise.

Bondevik regjeringen uttrykte at den beste sjansen de hadde for å kunne få gjennomslag for sin politikk var ved å sitte i opposisjonen. Hvorfor dette kan være nødvendig, begrunnes i at den nye regjeringen kan ha behov for støtte i ulike saker. Denne støtten kan de blant annet få fra opposisjonen. Ifølge Hernes (1975) sin byttemaktmodell ville de oppleve å få gjennomslag for sine saker, hvis de ga bort kontroller over interesser som den andre parten har interesse av. Dette vil ofte være sin stemme eller støtte i en sak. Istedenfor at de måtte jobbe for flertall, ville de oppleve at regjeringen nå jobber for å få de med på laget i ulike saker.

6. Avslutning

Denne oppgaven har sett på de 7 regjeringene som har gått av som følge av regjeringskrise i tidsrommet 1945 og frem til i dag. Hovedformålet har vært å undersøke hvilken makt disse regjeringene kunne hatt, men også hvilken makt de faktisk hadde. For å kunne svare på dette, har jeg anvendt de tre dimensjonene på maktbegrepet, beskrevet av Dahl (1957;1958;1961), Bachrach & Baratz (1962;1974) og Lukes (1974;2005;2008). I min analyse observerer jeg at regjeringer med store interne motsetninger har mindre makt, fordi de ikke fremstår samlet. Samtidig finner jeg at opposisjonspartier i stor grad bruker indirekte makt overfor andre opposisjonspartier for å tilegne seg flertall mot den sittende regjeringen. Et annet viktig aspekt er at kabinettsspørsmål overfor Stortinget eller folket er et sterkt pressmiddel for å få fortsette å ha muligheten til å utøve makt, både den direkte, indirekte og den skjulte maktutøvelsen. Likevel er dette bare et mektig virkemiddel når det fungerer. I de tre regjeringene som har stilt kabinettsspørsmål, har det ikke fungert. Hverken til Stortinget eller folket. Regjeringene ser da at de har mer makt i opposisjonen.

Disse regjeringene har alle opplevd å ha mindre makt og innflytelse på bakgrunn av saker og hendelser som har skjedd under deres styre. Til tross for gode forsøk på å skjule saker fra dagsordenen, såkalte negative beslutninger, har ikke dette lyktes, og som følge av dette har opposisjonen vært sterkere. Det har i mange av regjeringene vært vanskelig å peke på den skjulte maktutøvelse, men vesentlig lettere i de tilfeller hvor man har tenkt seg til hvordan makt hadde vært om en regjering hadde fått medhold i et kabinettsspørsmål eller klart å «gjemme bort» en sak fra dagsordenen. Vi ser at regjeringskriser var mer fremtredende i tidsrommene 1963-72 og 1986-2000. Kanskje dette er et resultat av at usynlig maktmanipulasjon utøves i større grad enn før, eller det faktum at regjeringsmakt ikke nødvendigvis betyr at man har så mye makt. Det dannes flest mindretallsregjeringer i Norge. Dette fører til at makten ofte bytter hender, slik at regjeringen skal kunne få gjennomslag for sine saker. Det kan bety at opposisjonspartier ikke er like ivrige på makt, fordi regjeringen

ofte er avhengige av deres støtte i løpet av regjeringsperioden sin, som fører til at de får mer gjennomslag som opposisjonsparti enn regjeringsparti.

Litteraturliste

- Almlid, Geir Ketil (2013) Splittelse og dobbeltspill, Borten- og Bratteli-regjeringenes forhandlinger om EF-medlemskap i 1970–72. *Historisk tidsskrift Bind* 92, s. 231–259 Universitetsforlaget.
- Askim, Joakim & Karlsson, Benedikt R (2022) Koalisjonskontroll i praksis: fra regjeringen Lyng til regjeringen Solberg (1963–2021). *Tidsskrift for samfunnsforskning*, Årgang 63, nr. 1-2022, s. 5–25.
- Bachrach, Peter & Baratz, Morton (1962) Two faces of power. *The American Political Science Review*, Volume 56, Issue 4.
- Bachrach, Peter & Baratz, Morton (1974) *Power & poverty. Theory & Practice*. Oxford University Press: New York.
- Bjørnestad, Steinar (2012) «Jeg liker ikke å si at jeg hadde rett, men fakta taler for seg selv» Hentet fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/P9RVR/jeg-liket-ikke-aa-si-at-jeg-hadde-rett-men-fakta-taler-for-seg-selv> den 21.03.2022
- Dahl, Robert. (1957) *The concept of power*. New Haven: Yale University Press.
- Dahl, Robert. (1958). A critique of the ruling elite model. *The American Political Science Review*, 52, 463–469.
- Dahl, Robert. (1961) *Who governs? Democracy and Power in an American city*. New Haven: Yale University Press.
- Engelstad, Fredrik (1999) *Om makt – teori og kritikk*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Engelstad, Fredrik (2005) *Hva er makt?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Enstad, Nils-Petter (2013) *Sommeren som endret Norge – Om John Lyngs regjeringsdannelse i 1963*. Oslo: Civita.
- Foucault, Michael (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-79*, (Ed. Colin Gordon). New York: Pantheon.
- Habermas, Jurgen (1973) *Legitimationsproblemer i senkapitalismen*. København: Fremad forlag.
- Hague, Rod; Harrop, Martin & Breslin, Shaun (1993) *Comparative government and politics. An introduction*. London: Macmillian.

- Hernes, Gudmund (1975) *Makt og avmakt*. Bergen: Universitetsforlaget.
- Iversen, Søren Peter (1996) Magt, kontrol og interesser – en bytteteoretisk approach. *Ledelse og Erhvervsøkonomi tidsskrift*, Bind 60, 2.
- Lukes, Steven (1974) *Power: A radical view*. London: Macmillan.
- Lukes, Steven (2005) *Power: A radical view*. Second Edition. London: Palgrave, Macmillan.
- Lukes, Steven (2008) *Moral relativism*. London: Picador publishing.
- Jacobsen, Dag Ingvar. (2016) *Hvordan gjennomføre undersøkelser. Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Kierulf, Anine (2018) Konstitusjonelle rammer og utfordringer for nytt Storting og ny regjering i lys av parlamentarismen som statskikk. *Jussens Venner* vol. 53, s. 191–204
- Kristensen, Monica (2012) *Kings Bay-saken*. Oslo: Forlaget Press.
- Kristoffersen, Dag Axel (2015) Norges nei til EF i 1972. Hentet fra <https://www.norgeshistorie.no/oljealder-og-overflod/1945-norges-nei-til-ef-i-1972.html> den 17.03.2022
- Morriss, Peter (2002) *Power: A Philosophical Analysis*. Second Edition. Manchester: Manchester University Press.
- Poulantzas, Nicos (1978) *State, power, socialism*. London: New left books.
- Rasmussen, Paal & Rasmussen, Magnus (2010) Makt i psykisk helse. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, vol. 7, nr. 2, sidetall
- Rasch, Bjørn Erik (2003) Mindretallsregjeringer, investitur og mistillitsordninger i europeisk perspektiv. *Politica*, vol. 35, sidetall
- Regjeringen (2017) Kåre Willochs regjering. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/historiske-regjeringer/regjeringer/kare-willochs-regjering-1981-1986/id438728/> den 28.02.2022
- Regjeringen (2017) John Lyngs regjering. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/historiske-regjeringer/regjeringer/john-lyngs-regjering-1963/id438720/> den 17.03.2022

Schwencke, Morten (2021) Han kastet Willoch i 1986. Reaksjonen viste at han var «den fødte gentleman», sier Carl I. Hagen. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/7dyRz9/han-kastet-willoch-i-1986-reaksjonen-viste-at-han-var-den-foedte-gent> den 28.02.2022

Simpson, Richard (1967) Comment by a sociologist. *Southwest social science quarterly*. Nr. 48, s. 287-291.

Statsministerens kontor (1990) Melding om regjeringen Syses avskjedssøknad 1990. Offisielt fra statsråd den 29.oktober 1990. Hentet fra [Melding om regjeringen Syses avskjedssøknad 1990 - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no) den 21.03.2022

Statsministerens kontor (1971) Redegjørelse om regjeringen Bortens avskjedssøknad 1971. Offisielt fra statsråd den 1971 Hentet fra [Redegjørelse om regjeringen Bortens avskjedssøknad 1971 - regjeringen.no](https://www.regjeringen.no) den 21.03.2022

Stortinget (2018) Folkeavstemninger. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Storting-og-regjering/Folkestyret/Folkeavstemninger/> den 17.03.2022

Stortinget (2022) Mistillit og kabinettspørsmål. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/stortinget-undervisning/videregaende-skole/parlamentarisme-og-maktfordeling/hva-er-parlamentarisme/> den 12.04.2022

Stortinget (u.å.) Ordbok. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Stottemeny/Ordbok/?diid=R#primaryfilter> den 12.04.2022

Strøm, Kaare (2000) Den besværlige parlamentarismen. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 2000, årgang 41, nr. 4.

Svalastog, Agnes (2000) Bondevik stiller kabinettspørsmål. Hentet fra <https://www.nrk.no/urix/bondevik-stiller-kabinettsporsmal-1.462317> den 28.02.2022

Thomsen, Jens Peter Frølund (2013) *Politologi: en introduksjon*. 2 utgave. København: Hans Reitzels Forlag.

Thomsen, Jens Peter Frølund (2002) Politisk magt og pluralisme. *Politica*, 34. årg. nr. 2 2002, 133-149.

Valestrand, Terje (2021) Flyturen som felte Norges statsminister. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/historie/i/0Kog5E/flyturen-som-felte-norges-statsminister> den 17.03.2022

Verney, Douglas V (1959) *The analysis of Political Systems*. London: Routledge and Kegan Paul.